

Dat het Fries in de kerk levend en actueel is, wordt bewezen door een aantal organisaties en initiatieven dat zich ten doel stelt de Friese taal in de kerk te bevorderen. Op de volgende bladzijden passeert een aantal van deze organisaties de revue.

Organisaties voor bevordering van het Fries als kerktaal

Oane Reitsma

Fryske Oekumenyske Wurkferbannen

IN 2005 GAF DS. KLAAS VISBEEK in eigen beheer een korte studie uit naar *De fief Oekumenyske Wurkferbannen yn Fryslân*. Inmiddels zijn het er zes: groeperingen die zich richten op oecumene in combinatie met Friestalige kerkdiensten. Eens per maand, in een vaste kerk die meestal niet meer wordt gebruikt door krimp van kerkelijke gemeentes. De *Wurkferbannen* van Hantumhuizen en Hogebeintum bevinden zich in het bijzonder op bijna idyllische plaatsen: de dertiende-eeuwse romano-gotische Sint-Annakerk, mogelijk de oudste in Fryslân, respectievelijk de eveneens dertiende-eeuwse kerk bovenop de zo mogelijk hoogste terp van West-Europa.

Hjerbeam

In 1975 dreigde het kerkgebouw van het dorp Herbaijum in onbruik te raken, doordat de kerkelijke gemeente te klein was en moest samengaan met grotere plaatsen als Franeker. Er ontstond echter een plan voor een 'gemeenschapskerk' voor het dorpje van een kleine driehonderd inwoners. De opzet was meteen oecumenisch van karakter, doordat er katholieken, gereformeerden, hervormden en zelfs buitenkerkelijken mee wilden praten over het plan. De beweging kwam dus veel meer uit het dorp voort dan vanuit de 'oude' hervormde gemeente. De focus was meteen duidelijk: iedere twee weken een kerkdienst in de Friese taal! De ideeën werden al snel in praktijk gebracht en zorgden voor evenveel bezoekers van buitenaf als uit eigen dorp. De voorgangers kwamen van verschillende kerke-

lijke huize, waaronder ook doopsgezind. Friestalige remonstrantse en lutherse predikanten bleken echter zeldzaam.

Navolging

Het voorbeeld van Herbaijum kreeg op verschillende plaatsen navolging, zoals in de kleine dorpen Hogebeintum (1997, zie foto) en Hantumhuizen (1997/1999), waar de kerken leegliepen en een kleine groep het initiatief nam tot maandelijks Friestalige diensten, met kerkelijke goedkeuring en onder ambtelijk toezicht (vaak een ouderling die lid is van de plaatselijke commissie FOW) van een hervormde

(of later PKN-) kerk. In een aantal gevallen nam de plaatselijke organisatie zelfs initiatief tot instandhouding en/of restauratie van het kerkgebouw en orgel, wat voorheen de kerkelijke gemeente financieel niet lukte. Hogebeintum en Herbaijum bedienen, naast de woorddiensten, ook de sacramenten. De vraag of dit niet in strijd is met het oecumenische karakter,

De Hervormde Kerk van Hogebeintum (Foto: Lieuwe Reitsma)

omdat de twee 'protestantse' sacramenten het uitgangspunt zijn, is een theoretische, omdat het aantal rooms-katholieken zeer klein is in deze gemeenschappen.

Sloten en Eernewoude

In de kleinste van de Friese elf steden, Sleat, gingen in 1998 de *Fryske Oekumenyske Tsjinsten* (F.Oe.T.) van start. Hier werd juist liturgisch en organisatorisch aansluiting gezocht bij de rooms-katholieke parochie, hoewel men hier ook ambtelijk

verbonden is met de PKN-gemeente. In Earnewâld komt in hetzelfde jaar het initiatief juist uit de (hervormde) kerkelijke gemeente zelf vandaan, die dan nog vijftien leden telt. Ook hier gaat men focussen op maandelijkse diensten, omdat het vigerende kerkelijke model van wekelijkse vieringen te belastend is voor de kleine kerkgemeenschap. Omdat deze gemeente een eigen predikant heeft voor een dag in de week, kan de activiteit worden uitgebreid met de *Earnewâldster Rûnte*: studie-avonden rondom kerkelijke en theologische thema's. Omdat de belangstelling groot is, moet men zelfs uitwijken naar de plaatselijke gereformeerde kerk. In 2005 ontstaat het zesde *Wurkferbân*, in het dorpje Itens.

Evaluatie

Binnen het landschap van kerkstructuren nemen de *wurkferbannen* een bijzondere plaats in, omdat ze zich deels onttrekken aan de traditioneel geïnstitutionaliseerde kerkverbanden. Tegelijkertijd blijven ze ermee verbonden door het ambtelijk toezicht van een protestantse gemeente in de nabije omgeving. De zes *wurkferbannen* zijn een duidelijk voorbeeld van een categoriaal gedachte gemeenschap: men focust op één of enkele speerpunten in plaats van op de traditionele territoriale gedachte, waarbij een verkleinende en vergrijzende gemeenschap alle pastorale, liturgische, diaconale en beleidsmatige ballen in de lucht moet houden. Hier worden keuzes gemaakt. Interessant is daarbij de centrale rol van de taal die, mijns inziens, het gemeenschapsgevoel versterkt. In hoeverre er écht van vernieuwing en toekomst sprake is, zal van veel factoren afhangen. De gemiddelde leeftijd blijkt uit Visbeeks enquête hoger dan gemiddeld in de kerken. De enquête geeft boeiende cijfers, hoewel de interpretatie moeilijk is omdat de intentie die mensen uitspreken vaak anders is dan hun praktisch handelen. Dat op de vraag 'Wat is voor u de meest belangrijke reden om naar het FOW te gaan?' het antwoord 'het zingen en de orgel-/koormuziek' slechts 1,5% scoort, vind ik bedenkelijk, juist omdat het zingen van de gemeente bij uitstek gemeenschapsbevorderend zou moeten zijn. Dat de antwoorden 'de Fryske taal' en 'de oekumene' op deze vraag het hoogst scoren (38,4 resp 22,4%), doet vermoeden dat het antwoord al in de vraag besloten ligt. Daar komt bij dat het laatste aspect zeer relatief is, aangezien 88% van de bezoekers van PKN-huize is. Blijft toch het punt van de taal over. Ik houd het erop: mensen voelen zich verbonden als ze onderling elkaars taal (kunnen) spreken.

Meer informatie: <http://www.fryskow.nl>

De Yntertsjerklike Kommissje foar de Fryske Earetsjinst Als Werkgroep onder het overleg Eredienst en Kerkmuziek

van de PKN opereert het YKFE sinds 1984. Maar er was al een voorgeschiedenis. Zoals elders in dit nummer is te lezen, hadden de *Kommissje foar de Evangeeljeferkundiging yn 'e Fryske Taal* van de Nederlandse Hervormde kerk en de *Deputaten fan de beide Griffimearde Partikuliere Synoaden yn Fryslân* gezamenlijk initiatief genomen tot vertaling van de liedboeken, die in 1955, 1961 en 1977 verschenen. Daarnaast was er de *Stifting Yntertsjerklike Kommissje foar de Nije Fryske Bibeloersetting*, die in 1978 met zijn vertaling kwam, omdat de Friese bijbelvertaling van dr. Wumkes uit 1943 onder supervisie van het *Kristlik Frysk Selskip* uitverkocht was. In 1984 vroeg dit *Selskip* aan de hervormde *Kommissje* en de gereformeerde *Deputaten* tot een vertaling van de verschenen Dienstboeken te komen. Doordat B. Smilde in de *Commissie Dienstboek* zat, waren de Nederlandstalige concepten al beschikbaar vóórdat die werden gepubliceerd. Secretaris van de YKFE werd P. Hekstra, die dat zesentwintig jaar later nog steeds is.

Omdat de concepten beschikbaar waren, verscheen de Friestalige versie van Dienstboek 1 *Liturgie yn dagen fan rou* in 1987 een week eerder dan de Nederlandse. Omdat dat niet de bedoeling was heeft de Friese commissie uitgesproken niet weer vooruit te zullen lopen op de Hollanders. De andere delen verschenen in 1990, 1993, 2005 en 2010. Ook verzorgde de YKFE de *Kompaktskiif Lieteboek* (cd-rom) in 2004 en de bundel *Tuskentiden* in 2006.

Kleinere activiteiten
Tussendoor waren er kleinere activiteiten, zoals georganiseerde dagen waarop *Liedboek* en Bijbel werden gepresenteerd en jubilea van de bundels werden gevierd. In 2007 was er een zangmiddag in Bolsward, met oorspronkelijke Friese liederen uit het supplement van *Tuskentiden*. Inmiddels nam de YKFE door middel van een prijsvraag het initiatief om nieuw dichttalent te vinden voor de vertaling van het ophanden zijnde 'liedboek-2012'.

De Hervormde Kerk van Hantumhuizen
Foto: Archief M&L

Ook verleent de YKFE hulp aan gemeenten, voorgangers en liturgiecommissies bij het opstellen van liturgieën, of dit nu voor de zondagse viering is of voor rouw- en trouwdiensten. Tot slot houdt de YKFE een *List fan Fryske Foargongers* bij, die ook online te raadplegen is. Friestalige voorgangers kunnen hun naam hierop laten zetten, zodat kerken die Friestalige diensten willen houden voldoende voorgangers kunnen vinden. Momenteel telt de lijst zevenenzeventig voorgangers in Friesland en zevenendertig daarbuiten.

Meer informatie: <http://www.freewebs.com/ykfe/>

Projekt 'Hânsume help'

Met een knipoog naar enerzijds de hulp in de huishouding (*húshâldlike help*) en anderzijds het 'Onze Hulp' vormt de *Hânsume help* een reeks van zes digitale werkboekjes voor

het christelijke gemeentelven. In de tijd van kerkelijke krimp willen deze uitgaven zich juist richten op vernieuwing en uitbreiding van gemeenten en gemeentestichting.

Deze reeks is ontstaan vanuit de cursus Fries voor Nederlandstalige predikanten. De teksten sluiten zoveel mogelijk aan bij de traditionele calvinistische, evangelische en oecumenische teksten. Daarnaast is er gebruik gemaakt van de *Noardfryske* (dat is het taalgebied met Friese dialecten in het noorden van Duitsland, tegen de grens van Denemarken, OR) Lutherse liturgie- en gezangenbundel *Loow nû e Hiire*. De curieuze titels van de delen tonen de brede theologische achtergrond:

1. subgemeenten, nije gemeente
2. nije leden, wetterbad, tafel
3. hieling, bycht, arbeid, boask
4. diakonaat, episkopaat, ferkundiging
5. evangeelje yn fraach en antwurd
6. de wike giet iepen

Meer informatie: p.hekstra@hetnet.nl

It Ferbân fan Fryske Foargongers

Een bijzonder genootschap dat zich vanuit het predikantsvak richt op de Friestalige kerkdienst is het *Ferbân fan Fryske Foargongers*. Uit de notulen van de oprichtingsvergadering van *It Forbân fan Fryske Dûmny's yn de Griffomearde Tsjerken*, op 9 november 1953 in de toenmalige Noorderkerk in Leeuwarden, wordt het doel duidelijk: als vakgenoten kunnen spreken over het Fries in de eredienst.

Ten eerste buigt men zich in deze vergadering over de aanschaf van de psalmberijming in kerken, omdat de behoefte aan een zangbundel toeneemt met het groeiende aantal Friestalige diensten: losse blaadjes worden te duur. Alternatief is de Psalmvertaling van Fedde Schurer voor f 1,75 per stuk, met daarin gestencild de negenentwintig Gezangen en nog enkele christelijke liederen.

Het tweede punt op de agenda is de oprichting van het *Forbân*. Alle elf aanwezigen worden lid voor een contributie van f 1,- per jaar, waaronder B. Smilde (in 2010 nog steeds lid), K. Runia (de latere Kamper hoogleraar), H. Dijkstra (tot zijn overlijden in 2005 lid) en W.C. Huismans, die het initiatief tot de bijeenkomst nam. Omdat bleek dat aan het beheersen van de preek nogal eens iets mankeerde, werd besloten om op iedere driemaandelijke bijeenkomst een preek te bespre-

ken. Daarnaast werd de intentie uitgesproken meer Friestalige diensten te organiseren.

Anno 2010

De praktijk om viermaal per jaar een preek van één van de collega's te bespreken in een zaaltje van een Leeuwarder kerk is ongewijzigd gebleven. Leden en gasten dragen een preek of referaat voor, waarna de collega's reageren op zowel theologische als taalkundige inhoud. Met name het hanteren van mooi en zuiver Fries is van belang; dat is ook de reden waarom na de pauze een lesje Fries taalidoom wordt gegeven door B. Smilde of P. Meinema.

Intussen is de achtergrond van de leden wel breder geworden. Naast PKN-predikanten zijn er inmiddels ook doopsgezinden, remonstranten, baptisten en gereformeerd-vrijgemaakten aangeschoven. Daarnaast zijn er enkele gastleden die niet predikant zijn, maar anderszins werkzaam met het Fries, zoals een taalkundige en classicus die Homerus in het Fries vertaalde en zijn modern-Friese vertaling van Gysbert Japix binnen het verband besprak. Er zijn zelfs leden van buiten Fryslân: 'zolang ze maar bereid zijn een referaat in het Fries te willen houden.' Iedereen is welkom om stellingen te poneren en mee te doen aan het gesprek. Echter altijd een *Lietboek foar de Tsjerken* meenemen!

Meer informatie: e.jongstra1@upcnet.nl

Krúspunt

Op zijn fraaie website presenteert zich *Krúspunt* dat op 29 mei 2010 zijn eerste jaarvergadering hield, waarbij alle mogelijk organisaties, verenigingen en bedrijven die te maken hebben met het Fries in en om de kerk aangesloten zijn. *Krúspunt* is een ideële organisatie, die een ontmoetingsplaats wil vormen voor geloof en taal in de breedste zin. Het moet zowel de opvolger worden van het *Kristlik Frysk Selskip* uit 1908 als een *nij Frysk Oekumenysk Platfoarm*, zodat het *Selskip* zich weer kan richten op onderwijs en politiek. De oprichtingsbijeenkomst in 2009 was in Jorwert. God lijkt er weer terug te zijn...

Naast de *Beriedsgroep Earetsjinst en Tsjerkemusyk*, die ontwikkelingen wil signaleren en materiaal verzamelen op het gebied van liturgie en kerkmuziek maar ook cursussen organiseert voor lectoren, liturgische bloemschikkers en amateurorganisten, zijn ook het *Ferbân fan Fryske Foargongers*, muziekuitegeverij *Intrada*, de *Kristlike Fryske Folksbibliteek*, het NBG, de *Fryske Oekumenyske Wurkferbannen* en het nieuw opgerichte *Deputaatskip Fryske Earetsjinsten* van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt aangesloten. *Krúspunt* met haar website lijkt een belangrijke stap in de ontwikkelingen van het Fries in de eredienst. Het is oecumenisch van opzet en biedt veel informatie en liturgisch materiaal voor ieder die professioneel of vrijwillig bij het Friese kerkenwerk betrokken is.

NIEUWBOUW
RESTAURATIE
ONDERHOUD

Platinalaan 10
5234 GH 's-Hertogenbosch
Tel 073 641 29 51
Fax 073 642 50 55
www.pelsenvanleeuwen.nl
info@pelsenvanleeuwen.nl

ORGELBOUWERS SINDS 1903